

Неравноправни клаузи в договори с потребители – наръчник за бизнеса

Неравноправна клауза в договор, сключван с потребител, е уговорка във вреда на потребителя, която не отговаря на изискването за добросъвестност и води до значително неравновесие между правата и задълженията на търговеца или доставчика и потребителя. Тези клаузи създават значителни рискове за търговеца, тъй като правото на ЕС предвижда значителни гаранции и възможности за съдилищата по собствен почин да обявят потребителски договори за изцяло или частично нищожни. Съответно, всеки търговец следва да избягва включването на неравноправни клаузи в своите договори.

Примери за неравноправни клаузи са например такива, които:

1. поставят изпълнението на задълженията на търговеца или доставчика в зависимост от условие, чието изпълнение зависи единствено от неговата воля;
2. задължават потребителя при неизпълнение на неговите задължения да заплати необосновано високо обезщетение или неустойка;
3. предвиждат необосновано кратък срок за мълчаливо съгласие за продължаване на договора при непротивопоставяне на потребителя;
4. налагат на потребителя приемането на клаузи, с които той не е имал възможност да се запознае преди сключването на договора;
5. позволяват на търговеца или доставчика да променя едностранно условията на договора въз основа на непредвидено в него основание;
6. предвиждат цената да се определя при получаването на стоката или предоставянето на услугата или дават право на търговеца или доставчика да увеличава цената, без потребителят да има право в тези случаи да се откаже от договора, ако окончателно определената цена е значително завишена в сравнение с цената, уговорена при сключването на договора;
7. налагат на потребителя да изпълни своите задължения, дори и ако търговецът или доставчикът не изпълни своите.

Изброените примери не са изчерпателни. Неравноправната клауза в договор, сключен с потребителя, се преценява, като се вземат предвид видът на стоката или услугата – предмет на договора, всички обстоятелства, свързани с неговото сключване към датата на сключването, както и всички останали клаузи на договора или на друг договор, от който той зависи.

Този подход кореспондира на практиката на Съда на Европейския съюз, тълкуваща

Неравноправни клаузи в договори с потребители – наръчник за бизнеса

Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори. Според Съда отделната клауза е неравноправна, ако създава в разрез с изискването за добросъвестност съществено неравновесие между права и задължения, което да е във вреда на потребителя (Решение на СЕС от 14.03.2013 г. по дело C-415/11 – Aziz). Налице са две кумулативни изисквания:

1. съдържателен аспект (да е налице „значителна неравнопоставеност“) – клаузата да има за резултат неравновесие между правата и задълженията на търговеца и потребителя, която да е във вреда на потребителя; т.е. трябва правата на потребителя да са ограничени или търговецът да е освободен от задължения, съответно задълженията на потребителя да са твърде обременителни за него или търговецът да има несъразмерно големи права;
2. формален аспект (да е налице „недобросъвестност“) – клаузата трябва да е създадена по такъв начин, че потребителят да не е имал възможност да упражнява свободата си на договаряне; ако става дума за договор, по който потребителят има избор дали да го сключи, то е достатъчно условията да са публикувани и да са достатъчно разбираеми – за да може потребителят да ги съобрази при избора дали да встъпи в договорното правоотношение; ако става дума за договор, при който потребителят няма такъв избор – какъвто е процесният случай – то търговецът следва да докаже, че клаузата е справедлива, зачита интереса на потребителя и последният би я приел, ако би имал свобода на избор.

Неравноправни клаузи в общи условия

Неравноправните клаузи в договорите са нищожни, освен ако са уговорени индивидуално. Не са индивидуално уговорени клаузите, които са били изготвени предварително и поради това потребителят не е имал възможност да влияе върху съдържанието им, особено в случаите на договор при общи условия. Поради това, най-често неравноправни клаузи се срещат в договорите, сключени при общи условия, както и при типовите (бланкетните) договори.

Горното е причина да има по-завишени изисквания към изготвянето и използването на договори при общи условия. При сключване на договор при общи условия с потребител общите условия обвързват потребителя само ако са му били предоставени и той се е съгласил с тях. Съгласието на потребителя с общите условия се удостоверява с

неговия подпис. Търговецът или упълномощен негов представител е длъжен да предаде подписан от него екземпляр от общите условия на потребителя.

Освен това, търговецът е длъжен да уведоми потребителя за всяко изменение в общите условия по сключения договор в 7-дневен срок от настъпването на това обстоятелство на посочен от него телефон, електронна поща или адрес за кореспонденция. Когато не е съгласен с измененията в общите условия, потребителят може да се откаже от договора в 1-месечен срок от получаване на уведомлението от търговеца, без да посочва причина и без да дължи обезщетение или неустойка, или да продължи да го изпълнява при действащите преди изменението общи условия. Измененията в общите условия обвързват потребителя по договора, когато потребителят е уведомен за тях и не е упражнил правото си на отказ.

Последици от наличието на неравноправни клаузи

Във връзка с изложеното по-горе, следва да се има предвид, че Комисията за защита на потребителите е компетентна да:

1. изготвя насоки или препоръки във връзка с конкретни неравноправни клаузи в договори с общи условия или в договори, използвани в определени отрасли или сектори на дейност;
2. препоръчва използването на определени клаузи в договорите, използвани в определени специфични отрасли или сектори на дейност;
3. води преговори с представители на сдружения на търговците относно изготвянето на примерни договори, приложими за определени отрасли или сектори на дейност;
4. сезира компетентния съд при наличие на неравноправни клаузи в договорите с общи условия с искане за обявяването им за нищожни по реда на Закона за защита на потребителите в определени случаи.

Както беше посочено по-горе, неравноправните клаузи в договорите са нищожни, освен ако са уговорени индивидуално. Наличието на неравноправни клаузи в договор, сключен с потребител, обаче не води до нищожността на целия договор, ако той може да се прилага и без тези клаузи.

Според практиката на Съда на Европейския съюз, когато клауза съдържа отделима от другите ѝ уговорки уговорка, чийто неравноправен характер може да бъде предмет на индивидуализирана проверка и чието премахване би позволило възстановяването на

действително равновесие между страните, без да се засяга същността на съответния договор, тази разпоредба, разглеждана във връзка с принципите на ефективност, на пропорционалност и на правна сигурност, не означава, че въпросната клауза и дори договорът трябва да се обявят за недействителни изцяло. Ако обаче е установено, че дадена клауза е неравноправна, че единствено тя регулира даден аспект на отношенията между страните и че посоченият договор не може да продължи да се изпълнява без тази клауза, то договорът може да бъде провъзгласен за нищожен (Решение на СЕС от 23.11.2023 г. по дело C-321/22 – Provident Polska).

Когато констатира недействителността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, националните съдилища не могат да допълнят договора, като изменят съдържанието на тази клауза. Допуска се обаче възможността националният съд да замести неравноправната клауза с диспозитивна разпоредба от националното право в хипотези, при които обявяването на неравноправната клауза за недействителна би задължило съда да обяви недействителността на целия договор, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, поради което последният би се оказал наказан (Решение на СЕС от 25.11.2020 г. по дело C-269/19 – Banca B.; Решение на СЕС от 16.03.2023 г. по дело C-6/22 – M.B. и др.).